

Forensisch Psychiatrisch Centrum Gent

De fragiele scheidslijn tussen gevangenis en zorg

Het project op de Wondelgense Meersen in Gent legde een hobbelig parcours af. Conceptmatig evolueerde het tijdens de besprekingen geleidelijk van een gevangenis voor psychiatrische patiënten naar een zorginstelling met extra beveiliging voor high risk geïnterneerden. Waarop vandaag precies de klemtoon ligt, blijft overigens voer voor discussie. In ieder geval moet het gebouw beantwoorden aan de strengste normen voor zowel gevangenis als zorginstellingen. De invulling van het meermaals bijgestuurde eisenprogramma werd bemoeilijkt door het feit dat de uitbater van het complex nog moest worden aangeduid. Bij het afsluiten van de redactie was nog niet duidelijk of de klemtoon komt te liggen op zorg of op detentie. Bouwtechnisch was het onder andere zoeken naar een gepaste stabiliteitsoplossing om het centrum stevig te funderen op de voormalige stortplaats.

De Regie der Gebouwen fungeert als bouwheer, eindgebruiker is de FOD Justitie. Vermits het om een zorginstelling gaat, is ook de FOD Volksgezondheid betrokken partij wat de uitbating betreft. Het studieteam dat de opdracht in 2007 kreeg toevertrouwd, bestaat uit de architectenbureaus ABCIS Archi-

tecten en dJGA - de Jong Gortemaker Algra (Rotterdam), de ingenieursbureaus Ingenium (technische uitrusting) en Derveaux (stabiliteit) en ten slotte AT Osborne (consultancy en project management). Voor de uitvoering staat de nv Denys in. Het FPC Gent zal onderdak bieden aan 272 geïnterneerden, dat wil zeggen mensen die een strafrechtelijk feit hebben gepleegd, daarvoor ontoerekeningsvatbaar werden verklaard en worden beschouwd als een gevaar voor de samenleving of voor zichzelf. Het kan zowel om mensen met psychische problemen gaan als om personen met een mentale handicap. Tot nu toe belanden dergelijke mensen hetzij in de reguliere psychiatrie, hetzij in de gevangenis. Het gebrek aan aangepaste zorg in de penitentiaire instellingen lokte al meermaals internationale kritiek en veroordelingen door het Europese Hof voor de Rechten van de Mens uit.

Ringstructuur

Bij gebrek aan andere referenties was het programma van eisen aanvankelijk volledig geënt op het concept van een gevangenis. Vooral de inbreng van dJGA, dat in Nederland al meerdere tbs-klinieken (terbeschik-

kingstelling) realiseerde en vorig jaar werd onderscheiden met de Design & Health International Academy Award voor High Care in Oegstgeest, een kliniek voor cliënten met ernstige psychische problemen, zorgde ervoor dat dit uitgangspunt stelselmatig werd bijgestuurd.

“Wat overeind is gebeven, is de typische sterstructuur in de opstelling van de woonpaviljoenen”, verduidelijkt architect Frank Van Kerckhove en projectarchitect Pieter De Smet van ABCIS Architecten. “Het FPC Gent is opgebouwd rond een ringvormige circulatie, met op drie van de vier poten in waaiervorm de verschillende woonpaviljoenen. Die geven in tegengestelde wijzerzin het therapeutisch traject doorheen de instelling weer, te weten observatie & oriëntatie, intensieve zorg (high care) en verpleging (medium care). Een vierde paviljoen herbergt het inkomgebouw plus een kleine afdeling re-socialisatie (low care) voor patiënten die op het punt staan de stap te zetten naar een reguliere psychiatrische instelling, ambulante zorg of een vorm van begeleid zelfstandig wonen. Met deze indeling tracht men ook de waarschijnlijk uiterst gevarieerde groepen patiënten elk een plek te geven.”

Als alles loopt zoals gepland, wordt weldra het Forensisch Psychiatrisch Centrum in Gent opgeleverd, zodat de geplande periode van proefdraaien dit jaar van start kan gaan. Daarmee is het eerste grootschalige forensisch psychiatrisch centrum in ons land een feit. Op Antwerpen-Linkeroever is intussen de bouw van een tweede centrum van start gegaan.

Het centrale blok dat wordt begrensd door de rondgang, herbergt de algemene afdelingen: medische kabinetten, apotheek, sporthal, werkplaatsen, therapeutische ruimtes, technische dienst en acht afzonderingskamers.

De scheiding tussen het private en het 'publieke' gedeelte is gewild aangebracht om structuur te brengen in het dagelijks bestaan. Zowel het materiaalgebruik als de bouwhoogte accentueren deze scheiding. De paviljoenen tellen slechts twee niveaus, het centrale gedeelte drie. Beide delen zijn ook uitgevoerd in een andere kleur van gesteen. Grote patio's brengen op goed gekozen plekken het daglicht naar binnen en geven de afzonderingskamers een beperkte eigen buitenruimte.

Slakkenhuis

Het ontwerpteam omschrijft het concept als een slakkenhuis, waarin patiënten geleidelijk aan richting de exit bewegen, met de mogelijkheid om, indien nodig, een deel van het traject over te doen. Belangrijk uitgangspunt was dat er een nauwe samenwerking met de reguliere psychiatrie mogelijk moet zijn, zodat patiënten in elke fase van het zorgtraject kunnen in- of uitstromen. De gang door het slakkenhuis is erop gericht het meestal extreem lage zelfbeeld van de bewoners weer op te krikken en hen opnieuw gevoel voor sociale interactie bij te brengen. De ateliers zijn dan ook niet gericht op productie zoals in een gevangenis, maar schrijven zich in het therapeutische proces in.

De compartimentering van de circulatie ondersteunt het beeld van een slakkenhuis. Alle deuren worden elektronisch bediend met een badge zodat de patiënten meer of minder bewegingsvrijheid kunnen krijgen, afhankelijk van hun toestand en van eventueel probleemgedrag. De routing doorheen het centrum werd minutieus bestudeerd. Doodlopende gangen zijn vermeden door de cirkelvormige structuur. Gangen zijn ontdebeld, zodat passerende patiënten vanuit de eerste gang nooit onverwachts een medisch kabinet of andere ruimte kunnen binnenvallen, maar eerst toegang moeten krijgen tot de tweede gang.

Bij gebrek aan een uitbater zijn vele ruimtes functioneel nog niet ingevuld. Zo was de tweede verdieping van het centrale gedeel-

Versillen in hoogte en materiaalgebruik, kleuraccenten en grote raampartijen zorgen voor variatie en doorbreken de monumentaliteit van het complex. Strategisch ingeplante dakkoepels laten het licht tot diep in de gangen en werkplaatsen doorsijpelen. Het gevelmetselwerk is overwegend in strengpersbaksteen. Enkele geveldelen en de daken van de paviljoenen zijn afgewerkt met zink.

te aanvankelijk opgevat als een reeks ruimtes die aansloten bij het gevangenisconcept, met onder andere gespreksruimtes voor advocaten en administratieve werkruimtes. De precieze functie zal mettertijd blijken. Omdat het centrale gedeelte is opgevat als een betonconstructie zonder dragende wanden, kan de toekomstige uitbater met het vrij open plan later nog alle richtingen uit. De keerzijde van de medaille is wel dat hij meteen moet beginnen met aanpassingswerkzaamheden.

Wonen aan een pleintje

Architecten Frank Van Kerckhove en Pieter De Smet: "Op de knooppunten van de centrale circulatie ligt telkens een pleintje dat dienst doet als toegang tot de woonpaviljoenen. Elk paviljoen telt twee vleugels. Elke vleugel herbergt twee leefgroepen van acht tot twaalf kamers, gescheiden door centrale utilitaire ruimtes (rookhoek, bergplaats, patio). Door deze scheiding beschikt elke groep over een eigen gang die als een lus doorloopt. Per woonunit is er een centrale verpleegpost met eigen sanitair en uitgang. De leefgroepen kregen elk ook een leefruimte met een beperkte keuken toebedeeld. In twee prikkelarme kamers kunnen patiënten vrijwillig of gedwongen even tot rust komen." Het materiaalgebruik is aangepast aan de speciale vereisten, met extra verstevigd binnen- en buitenschrijnwerk en beglazing, slijtvaste rubberen vloeren, krasbestendige pleisters, massieve en akoestisch goed pres-

>>>

Het materiaalgebruik is aangepast aan de speciale vereisten, met extra verstevigd binnen- en buitenschrijnwerk en beglazing, en goed beveiligde deuren. Binnenin werd geopteerd voor onder meer slijtvaste rubberen vloeren, krasbestendige pleisters en massieve en akoestisch goed presterende betonwanden tussen de kamers.

Zicht op de gangen met rechts de goed beveiligde deuren die toegang geven tot de kamers. De zware deuren zijn uitgerust met het uit de gevangenis gekende doorgeefluik en kijkgat.

OPROEPSYSTEEM: HULP EN VEILIGHEID

Elders in dit nummer vindt u een bijdrage over Televic. Dit bedrijf is ook in het FPC Gent aanwezig. Wat omvat de inbreng? Televic heeft elke deur uitgerust met een toegangscontrolesysteem met miFare kaartenlezer. Patiënten kunnen daarmee de deur afsluiten, terwijl de begeleiding toch overal toegang blijft behouden. Elke kamer is uitgerust met een oproepsysteem. Oproepen verschijnen in de centrale wachtk lokalen op pc en zijn ook zichtbaar op een overzichtsbord. Van hieruit zijn de oproepsystemen te besturen en kunnen oproepen bijvoorbeeld worden afgemeld of onmogelijk gemaakt. In noodgevallen wordt de bediening overgenomen door de centrale dispatching in de commando- en interventiepost aan het inkomgebouw. De begeleiders kunnen de oproepen ook volgen via mobiele technologie (DECT). Mobiel of via pc kunnen zij een spraakverbinding tot stand brengen (interfonie) en nadien de oproep vanop afstand weer afstellen. Afstellen kan ook in de kamer zelf gebeuren met behulp van een kaartlezer. Een overdoor light aan elke kamer geeft de status aan: bezet, oproep, aanwezigheid, begeleiding, ... Elke actie wordt geregistreerd en gedurende een jaar bewaard. Aan de hand van deze loggegevens krijgt de directie meer inzicht in wacht- en interventietijden, het feit of er een interfonieverbinding is gelegd, wie er een oproep heeft afgesteld en andere. Drie redundantieplatformen staan er garant voor dat ook bij een uitval van het IP-netwerk een minimumwerking gegarandeerd blijft. In de isolatiekamers, de prikkelarme ruimtes en één afdeling van de high care zijn alle componenten waterdicht en vandaalbestendig uitgevoerd.

terende betonwanden tussen de kamers en inox sanitair in de isolatiekamers. De kamers in de woonpaviljoenen zijn compact, met een aparte sanitaire ruimte, een werkblad en de nodige voorzieningen voor wifi en televisie. Een must waren het uit de gevangenis gekende, traditionele doorgeefluik en kijkgat.

Zoeken naar openheid

Een deel van het complex is omgeven door een driedubbele omwalling, bestaande uit een 6 meter wand in prefab betonelementen en twee draadafsluitingen. Langs de zijde van de Lieve is de betonnen wand weggefallen, terwijl het inkomgebouw met de beperkte low care afdeling bewust buiten de afsluiting ligt. Aan de inkom fungeert een betonnen commando- en interventiepost als centrale dispatching. Hier wordt het gebouw geobserveerd, gecontroleerd en beheerd: elektronische deursloten, gebouwbeheersysteem, alarm. Naast het inkomgebouw biedt een sas toegang tot de ommuurde binnenuimte, met het oog op leveringen of transport van patiënten.

De ontwerpers draaiden het gebouw zo dat de medium en low care paviljoenen uitkijken op een groene as die de stad hier langsheen de oude bedding van de Lieve zal aanleggen. Langs deze zijde zijn buitenruimtes beschikbaar voor de patiënten die er een tuin kunnen aanleggen of kleine dieren kweken. Het ommuurd gedeelte heeft een gemeenschappelijke tuin met sportfaciliteiten en zitbanken. De brandweerweg is zo onopvallend mogelijk geïntegreerd in de buitenaanleg. ■ >>>

Redactie: Colette Demil en Staf Bellens
Foto's: www.argus-photo.be – luchtfoto's: © Denys

Het grootschalige gebouw wordt opgefleurd met gevarieerde kleuraccenten in de gevel, die de verticaliteit van bepaalde volumes versterken en fungeren als herkenningspunt. Alle buitenschrijnwerk is in staal, versterkt met verstevigde profielen.

Het concept van het FPC Gent is duidelijk leesbaar. Alles is opgebouwd rond een H-vormige circulatie, met op drie van de vier poten in waaivorm de verschillende woonpaviljoenen. Zij geven in tegengestelde wijzerzin het therapeutisch traject doorheen de instelling weer.

Forensisch Psychiatrisch Centrum Gent

Algemeen

- Bouwheer: Regie der Gebouwen
- Uitbater: nog niet gekend bij het afsluiten van de redactie
- Studieteam: dJGA de Jong Gortemaker Algra - ABSCIS Architecten - Ingenieursbureau G. Derveaux (stabiliteit) - Ingenium nv (technieken) - AT Osborne (consultancy en projectmanagement)
- Interieurinrichting: dJGA de Jong Gortemaker Algra - ABSCIS Architecten
- Aanleg tuin en omgeving: ABSCIS Architecten
- Uitvoering: Denys nv

Gebouw

- Oppervlakte site: 50 000 m²
- Oppervlakte gebouw: 17 000 m² bebouwd, 29 884 m² totaal
- Bouwtermijn: studie 2008-2009 – realisatie 2010-2014
- Kostprijs: 60 miljoen euro exclusief btw en erelonen
- K-peil: K26
- Functie: gesloten instelling voor 272 personen
- Programma: centraal gebouw (drie bouwlagen) met medische infrastructuur, werkplaatsen, sportinfrastructuur, administratieve en socio-educatieve diensten, multifunctionele ruimtes. Drie woonpaviljoenen (twee bouwlagen) voor respectievelijk observatie & oriëntatie, high care en medium care. Inkomgebouw (twee bouwlagen) met bezoekersvoorzieningen, administratie, resocialisatieafdeling en aangrenzende centrale dispatching (Commando en interventiepost). Buitenruimte met gemeenschappelijke wandelingen, unittuinen, dierenpark/boerderij, serre en moestuin.

Materialen en uitrusting

- Bouwstelsel: prefab beton, Loveld - silicaatelementen, Xella-Silka
- Fundering: paalfundering met grondverdringende schroefpalen
- Buitenmuren: parement in strengpersbaksteen, Daas Baksteen
- Binnenspouwblad: beton, Loveld - silicaatsteen, Xella-Silka
- Gevelisolatie: PIR-isolatie 8 cm, Kingspan
- Buitenschrijnwerk: stalen buitenschrijnwerk met verstevigde profielen van Jansen (ODS), Zuid-Nederlandse Ramenfabriek
- Beglazing: kogelwerende beglazing BR4NS, BR6NS + inbraakwerend volgens eisen FOD Justitie (specifieke samenstelling) + zonnewerend g=0,28 + K-waarde 1.1, Vetrotech Saint-Gobain
- Dakisolatie: cellenglas 15 of 20 cm, Foamglas

- Platte daken: bitumineus tweelaagsysteem-SBS, Soprema
- Groendak: extensief groendak, Optigroen
- Bekleding daken paviljoenen en bovenkant gevels: VMZ Staande Naad, VMZINC
- Bekleding van een deel van de gevels: VMZ 333 gevelpanelen ST, VMZINC
- Binnenwanden en scheidingswanden: prefab betonwanden, Loveld - silicaatelementen, Xella-Silka
- Bepleistering binnenmuren: stoot- en krasvaste dunpleister op basis van een hoogwaardig dispersiebindmiddel, gecombineerd met dolomiet, pigmenten en hulp- en vulstoffen, Strikalith
- Plafonds: hoofdzakelijk stalen lamellenplafonds, Interlalu
- Binnenschrijnwerk: inbraakwerend stalen schrijnwerk volgens eisen FOD Justitie (specifieke samenstelling) al dan niet brandwerend, Potteau Labo, Eribel, MeyvaertGlass Engineering
- Vloeren: rubbervloeren, Nora
- Lift: vijf elektrische personenliften zonder machinekamer, Lifttechnics
- HVAC (uitvoering: Stallo)
 - warmteproductie via WKK en twee condenserende gasketels in cascade
 - vloerverwarming in de kamers; luchtverhitters in sporthal en werkplaatsen; radiatoren op andere plaatsen (gangen, kantoren, ...)
 - ventilatiesysteem D voor het volledige gebouw, luchtgroepen van GEA-Happel
- Elektriciteit (uitvoering: Fabricom)
 - energiezuinige tl-verlichting, Philips. Er zijn een volledig gecentraliseerde bediening via KNX, Siemens; bewegingsdetectie in sanitaire ruimten en in bergingen; traphalsturingen; noodverlichting op centrale batterijen
 - totaal opgesteld transformatorvermogen: 2MVA, opgedeeld in twee HS-cabines met een kopcabine
 - alle beveiligingsinstallaties zijn aangesloten op noodstroomgenerator, E. Van Wingen en UPS, Socomec
 - mobiele communicatie via IP-DECT met lokalisatie, Ooperon
 - gescheiden administratief en beveiligingsnetwerk
 - CCTV intern en extern. Visualisatie via videowall
 - branddetectie: VESDA in patiëntenkamers en detectoren in de rest van het gebouw. De werkplaatsen zijn uitgerust met BEAM-detectoren
 - vanuit de Commando en interventiepost centraal bedienbare

toegangscontrole met badgelezers, ook voor de kamers. Voor de afdelingen hoge veiligheid zijn extra maatregelen getroffen inzake toegangscontrole

- interfonie op de sasdeuren, gekoppeld aan camerabewaking en verbonden met toegangscontrole en centrale Commando en interventiepost
- VBS (veiligheidsbeheersysteem), Siemens. Dit systeem integreert alle beveiligingstechnieken zodat een gecentraliseerde bediening mogelijk is. Alle beveiligingsinstallaties zijn ook onderling gekoppeld zodat ze automatisch interageren, waardoor het voor het superviserende personeel in de bunker eenvoudiger wordt om alle taken te beheren.
- metaaldetectoren
- X-ray detectors
- buitenhekwerk met klim- en sabotagedetectie
- op sommige dakdelen is een klimbeveiliging via hoogspanningspulsen
- oproepinstallatie conform de Europese evacuatiernorm (EN 60849)
- kamersignalisatiesysteem in alle kamers
- via het GBS en VBS worden alle kritische alarmen gerouteerd naar het IP-DECT systeem
- Keuken: volledig elektrisch uitgeruste grootkeuken, Metos
- Vast meubilair en keukenmeubelen, Mape

Patiëntenkamers

- Deuren en sluitsysteem: volgens het eisenprogramma van de FOD Justitie
- Wandafwerking: stoot- en krasvaste dunpleister, Strikolith - geschilderd met een tweecomponenten PUR-verfsysteem, Akzo Nobel
- Vloerafwerking: rubber, Nora
- Audio - tv: intelligent coax netwerk waardoor het mogelijk is om de tv-zenders per kamer te configureren
- Internet: RJ-45 cat. 6 aansluiting
- Alarmverpleegoproep, opgedeeld in al dan niet vandaalbestendig, Televic
- Hangtoilet al dan niet vandaalbestendig, afhankelijk van de afdeling
- Kranen en douche met drukknop, mengelement in technische koker

<< Het FPC Gent, meteen het eerste in zijn soort, beantwoordt aan de strengste normen voor zowel gevangenen als zorginstellingen. Een deel van het complex heeft een driedubbele omwalling, bestaande uit een 6,5 meter hoge wand in prefab betonelementen en twee draadafsluitingen. Langs de zijde van de Lieve is de betonnen wand weggevalen.

^ Zicht op het paviljoen aan de vierde poot van de H. In dit gebouw zitten de inkomzone, ruimtes voor het personeel, bezoekersruimtes en een beperkt aantal verblijven voor residenten die op het punt staan over te stappen naar de reguliere psychiatrie of naar beschut wonen.

Impressie van de werkplaatsen waar de patiënten aan de slag kunnen. Ook hier wordt zoveel mogelijk natuurlijk licht naar binnen gehaald. Luchtverhitters staan in voor de ruimteverwarming en BEAM-detectoren voor de branddetectie.

Het FPC Gent kan onderdak bieden aan 272 geïnterneerden. De kamers zijn compact en beschikken over een aparte sanitaire ruimte, een werkblad en de nodige voorzieningen voor wifi en televisie. De wanden zijn afgewerkt met een stoot- en krasbestendige dunpleister, geschilderd met een tweecomponenten PUR-verfsysteem.

^De KU Leuven bouwt tegen het najaar van 2016 een nieuwe campus in Brugge met onder andere dit onderwijs- en onderzoeksgebouw voor de geassocieerde faculteit industriële en biowetenschappen van KHBO. Via een architectuurwedstrijd werd gekozen voor het ontwerp van de vereniging van studie bureaus ABS CIS Architecten (architect) - Provoost (stabiliteit) - Ingenium (technieken). De laboratoria worden geclusterd over de onderste drie bouwlagen van een langwerpig volume. Leslokalen en administratie komen in een compact volume bovenop die labo-sokkel. Tussen deze twee volumes bevindt zich een transparante bouwlaag met publieke functies, waaronder auditorium en cafetaria. Wit gepolijste beton en ritmisch ingeplante raampartijen versterken de transparantie en de architecturale expressie. De kolomstructuur met niet-dragende invulwanden vergemakkelijkt de aanpassing aan nieuwe noden. Hierdoor kunnen bijvoorbeeld de uitbreiding of groepering van lokalen of een latere herbestemming van het gebouw los van de draagstructuur worden uitgevoerd.

< Het laboratoriumgebouw Onderwijs en Navorsing 4 op de site Gasthuisberg in Leuven fungeert als scharnierpunt tussen het onderwijs en het ziekenhuis. Het gebouw herbergt het centrum voor stamcelonderzoek en verschillende VIB-onderzoeksgroepen van de KU Leuven, de industriële apotheek en cleanrooms voor de weefselbank van UZ Leuven, en een ondergrondse parkeergarage. Flexibiliteit en duurzaamheid staan centraal in het ontwerp. ABS CIS Architecten bedacht in samenwerking met Provoost, Ingenium en Air Consult een structuur waarin de huidige en toekomstige programmasegmenten en circulatiestromen optimaal kunnen functioneren. Patio's en een duidelijke zonering vergemakkelijken de interne oriëntatie. Architectuur, constructie en technische installaties spelen maximaal op elkaar in. Zo vergemakkelijkt de balkenloze paddenstoelvloer de integratie van ventilatiekanalen.

Architect Frank Van Kerckhove (links) en projectarchitect Pieter De Smet van ABS CIS Architecten.

> ABS CIS Architecten geeft het psychiatrisch Centrum in Sleidinge een nieuwe look en invulling. Daarbij ligt de klemtoon op de herlokalisering van de bestaande K-dienst (Kinderdienst), een intensieve behandelingseenheid voor jongeren van 12 tot 18 jaar. De leefgroepen worden in een nieuw te bouwen volume ondergebracht, terwijl de ondersteunende functies met therapielokalen en spreekkamers een plaats krijgen in het intussen verbouwde zusterhuis. Beide volumes krijgen dezelfde gevelstructuur zodat oud en nieuw naadloos in elkaar overlopen. Blikvanger is het creatieve en innovatieve metalen gevelsysteem (Art Punch) waarbij een afbeelding als decoratief patroon in de metalen panelen wordt geperforeerd.

ABS CIS Architecten

